

ŠIMUN KOŽIČIĆ, *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov. Rijeka, 1531. Knjiga 1: Reprodukcija primjerka knjige iz Sveučilišne knjižnice u Wrocławu; Knjiga 2: Latinička transkripcija glagoljskoga teksta (s predgovorom i uvodom)*. Priredila Anica NAZOR. Sveučilišna knjižnica Rijeka, Rijeka 2007.

Kao rezultat izdavačkoga projekta Sveučilišne knjižnice u Rijeci 2007. godine objavljeno je povijesno djelo *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*, koje je, 1531. godine glagoljicom tiskao u svojoj tiskari u Rijeci

Zadranin, Šimun Kožičić Benja. Ovaj ambiciozan i zahtjevan projekt zacrtan je u trima knjigama: faksimil, transkripcija i knjiga komentara. Tiskane su prve dvije. Faksimil izdanja iz 1531. godine priredio je vrstan stručnjak za tipografsko oblikovanje hrvatskoglagoljskih tiskanih knjiga, akademski slikar-grafičar Frane Paro, koji je, uz pomoć majstora u tiskari »Zrinski« u Čakovcu, ostvario faksimil u svemu vjeran primjerku originala. Druga knjiga, uz Predgovor i opširan prilog o Šimunu Kožičiću Benji i njegovu djelu, donosi transkripciju teksta latinicom naše najbolje poznavateljice hrvatskoglagoljskih inkunabula i tiskanih knjiga, akademkinje Anice Nazor. U trećoj knjizi koju priređuje istaknuti proučavatelj crkvene povijesti dr. Tomislav Mrkonjić potanko će se usporediti i komentirati Kožičićev tekst s tekstovima glavnih latinskih predložaka koje je autor istražio (Platina) i otkrio (Egnacije) kao izvore neophodne za razumijevanje Kožičićeva djela.

Diljem svijeta i u nas izbrojeno je sedam originalnih primjeraka *Knjižica*, a za faksimil rabljen je izvrsno sačuvan, potpuni primjerak originala koji se nalazi u Sveučilišnoj knjižnici u Wrocławu.

Druga knjiga koju je priredila Anica Nazor izuzetne je znanstvene i kulturološke vrijednosti. U Predgovoru iznosi povijest nastanka projekta. Šimun Kožičić Benja poznat je u našoj kulturnoj javnosti i po svojim, više puta tiskanim, rodoljubnim govorima na latinskom jeziku koje je održao na Lateranskom koncilu u Rimu 1513. i pred papom Leonom X. 1516. godine. U njima se otkrio kao sjajan orator, dobar znalac latinske govorničke tradicije, kao i strastven rodoljub, osjetljiv na patnje svojega naroda, tražeći »sveti rat« protiv Turaka i novčanu i vojnu pomoć za otkup zarobljenika i obranu svoje opustošene domovine. Izravno se obraća papi Leonu X. govoreći: »Tebe smo, preblaženi Leone, očekivali kao spasitelja ... Udri na one koji nas udaraju.« Poznat je i više puta objavljivan njegov uvodni tekst u *Knjižice* koji je posvetio trogirskom biskupu Tomasu Nigeru. Moli ga da što prije složi »knjižice od hrvacke zemlje i od hvali njeje«, a on će to »stlmačiti i činit štampati.« Objašnjava svoje napore oko izdavanja glagoljskih obrednih i nabožnih knjiga i tuži se na jezik glagoljskih knjiga koji su, kako on misli, iskvarili lažni pisci i loši prevodioci.

»V hižah prebivanija« u Rijeci osnovao je i vlastitim novcem u nepunih šest mjeseci (od 15. prosinca 1530. do 27. svibnja 1531.) tiskao šest knjiga. To su: priručnik (bukvar, abecedarij) za učenje glagoljice, koji naslovljuje:

Psaltir; molitvenik za privatnu pobožnost (liber horarum): *Oficij rimski*. *Oficij blaženije Devi Marije*; mali ritual: *Knjižice krsta*; misal: *Misal hruački*; povijesno djelo: *Knjižice od žitija rimskih arhijerejev i cesarov*; i priručnik o tome kakav treba biti redovnik: *Od bitija redovničkoga knjižice*. Takva osobnost i takav izdavački pothvat privukli su znanstvenu pažnju priređivačice ovoga izdanja još sredinom sedamdesetih godina. Godine 1975. Anica je Nazor zacrtala svoj izdavački plan: sistematski istražiti, prirediti i objaviti ponovno izdanja naših najstarijih glagoljskih tiskara: senjske i riječke. Dobrim dijelom to je uspješno ostvarila sama ili sa suradnicima. Objavljena su ponovljena senjska izdanja *Spovidi općene* iz 1496. (pretisak+dodatak), *Korizmenjaka* iz 1508. (pretisak) i *Senjskoga glagoljskog misala* iz 1494. (pretisak+dodatak). Iz riječke je tiskare priredila i objavila izdanje *Knjižice krsta* iz 1531. (transkripcija, komentar, rječnik), a dr. Leonard Tandarić *Psaltir* (latinična transkripcija). Treba napomenuti da je njezinim poticajem i mentorstvom došlo do kritičkog izdanja u latiničnoj transliteraciji Kožičićevih *Knjižica* (München, 1983.), koje je priredio mladi njemački znanstvenik Günther Tutschke. U izdanju je zadržao originalne retke i kraćeno pisane riječi, a popis kraćenih riječi priložio je i u zagradama ih razriješio. Uz napomene o jeziku dodao je rječnik. Utvrdio je da je najbliži latinski predložak za tekst životopisa papa djelo *Liber de vita Christi ac omnium pontificum* Bartolomea Sacchija, humanističkim imenom Platina. Tekst životopisa papa u komentaru je usporedio s tekstom Platine. Nakon njegova izdanja Tomislav Mrkonjić otkriva glavni predložak životopisa rimskih careva u djelu venecijanskoga humanista Egnacija (*De Caesaribus libri III.*). Tako su *Knjižice* približene široj znanstvenoj javnosti, omogućena su dalja istraživanja i dobiveni izvanredni rezultati izneseni na znanstvenom skupu o Šimunu Kožičiću Benji 1988. i objavljeni u zborniku radova 1991. godine. Na kraju Anica Nazor zahvaljuje ravnateljima Sveučilišne knjižnice u Rijeci, Jurju Lokmeru i Senki Tomljanović, na pokretanju projekta baš u Rijeci – gdje je Kožičić prije gotovo pola tisućljeća tiskao svoje knjige – kao i ostalima koji su zaslužni za njegovo ostvarenje.

Slijedi opširno poglavlje o Šimunu Kožičiću Benji (Zadar oko 1460. - 1536.) koji je jedna je od najblistavijih osobnosti ne samo svoga vremena već i hrvatske kulture uopće. Potječe iz jedne od najuglednijih, najobrazovanijih i najbogatijih zadarskih obitelji. U njoj se njegovala glagoljaška tradi-

cija, a usto je dobio izvrsno humanističko obrazovanje. Godine 1502. bio je na dvoru pape Aleksandra VI. u Rimu, kanonik crkve u Zadru, upravitelj Crkve sv. Ivana, arhiepzbiter na Pagu, biskup modruški, upravitelj Senjske biskupije, papinski poslanik na dvoru ugarsko-hrvatskoga kralja Vladislava II. Jagelovića. Na Petom lateranskom koncilu održao je već spomenute rodoljubne protuturske govore. Poslije pada i razaranja Modruša 1528. godine, bježi u Novi Vinodolski, a zatim u Rijeku gdje vlastitim novcem i tiskarskim materijalom nabavljenim u Veneciji tiska svoje knjige.

Suvremena hrvatska historiografija ističe da se u *Knjižicama* radi o »prvoj u nas na hrvatskom jeziku štampanoj svjetskoj povijesti, koja uključuje podatke o islamu i turskom carstvu od njegova početka do širenja na područje Bizanta, Balkana sve do naših krajeva, do Kožičićeva vremena.« (Miroslav Kurelac). Kožičićeve *Knjižice* podijeljene su u dva dijela: u prvom su kratki životopisi papa od apostola Petra do pape Klementa VII., Kožičićeva suvremenika, a u drugom životopisi careva od Julija Cezara do Karla V. Unutar tih dvaju odjelitih dijelova nalaze se mala posebna poglavlja s »istočnom problematikom«: *Od gospodstva Partov i Prsijanov, Vazetije Rima, Mahometa početije, Od početija turačkago*. Priručnik crkvene i svjetske povijesti dobra je renesansna kompilacija u koju Kožičić unosi vlastita zapažanja – dragocjene podatke o sebi, te komentare o osobama i zbivanjima svojega vremena. Tako u životopisu pape Julija II., opisujući svoj izbor za modruškog biskupa, pridaje si pridjev uobičajen u zapisima popova glagoljaša: »I az nedostojan izabran jesam na Modrušku biskupiju: dan 7. novembra leto Gospodnje 1509.« O suvremenicima će izreći svoje mišljenje, poštujući potrebnu povijesnu distancu, oprezno, ali ujedno i jasno. Npr. o papi Aleksandru VI. piše: »Od jagože mnoga bi se mogla reći, na zač živut ošće mnozi iže znajut dela jago ... ničtože nećemo reći.« I još dodaje: »Az bil jesam v Rimi tri leta pred jago semrtiju i videh mnoga.«

U sjajnoj sintezi temeljenoj na literaturi i arhivskim podacima, uz životopis, ocijenjeni su Kožičićevi rodoljubni govori s literarne strane, iznesena povijest istraživanja o svakom od njegovih šest djela, dodani bibliografski podatci o sačuvanim primjercima i njihovu broju, navedena nalazišta i signature. Pritom autorica iznosi i vrednuje prinos svakoga znanstvenika u rješavanju pojedinih pitanja.

Što se tiče jezika *Knjižica* obično se ističe da su tiskane hrvatskim

jezikom. U stvari koncepcija Kožičićeva književnoga jezika i njegovi zahvati u njegovu popravljaju urodili su jezikom koji je mješavina čakavskoga i crkvenoslavenskog jezika (crkvenoslavenizmi u deklinaciji, osobito zamjenica i pridjeva, u sintaksi česta upotreba dativa apsolutnoga). Isto tako očituje se poznavanje izraza hrvatske usmene književnosti (figure, sinonimi, elipse, tropi, uobičajene sintagme...).

Najvažniji dio knjige latinična je transkripcija teksta. Suvremenomu čitatelju, uglavnom nevičnu poznavanju glagoljice i crkvenoslavenskoga jezika, priređivačica podastire tekst koji mu omogućuje čitanje i upoznavanje sadržaja i jezika Kožičićeva djela. Vrlo složen, osjetljiv i odgovoran posao transkripcije razrješava u poglavlju o transkripciji predlažući jednoznačna transkripcijska načela kojima se služi: npr. prenošenje glagoljskog *đerva*, *poluglasa (štapića)* u različitim pozicijama, osobito transkripcija *jata* koja je i inače u takvim izdanjima jedan od najtežih problema. Tu se u realizaciji nerealiziranih primjera oslanja na u tekstu potvrđene primjere s ostvarenim *jatom* – stoga donosi čitav niz takvih potvrda. Ti su ostvareni primjeri podloga za transkripciju riječi istoga korijena. Svaki upućeniji čitatelj zagledanjem u pretisak može se uvjeriti koliko je to učinjeno dosljedno i pouzdano. Uspješno rješenje složena problema transkripcije rezultat je izvrsna poznavanja crkvenoslavenskoga jezika, hrvatskoglagoljskih spomenika, ali i velika iskustva u priređivanju takvih izdanja.

Na kraju je opširan popis predmetne literature. U knjizi je tiskan rad našeg vrsnog grafičkog stručnjaka Frane Para, poznavatelja hrvatskoglagoljskoga tiskarstva, *Tipografske osobitosti »Knjižica od žitja rimskih arhijerejev i cesarov«*, u kojem je razmotreno i prikazano kako su pravila tiskarskog umijeća primijenjena u priređivanju ovoga izdanja.

Objavljujući djelo hrvatskog prosvjetitelja i kulturnog velikana Sveučilišna knjižnica u Rijeci, grad Rijeka, kao i čitava Hrvatska svrstava se u red zemalja i naroda koji se s poštovanjem odužuju svojim znamenitim ljudima. Rusi su se svojem prvom tiskaru Ivanu Fjodorovu – koji je 1564. u Moskvi (dakle tridesetak godina nakon Kožičića) počeo tiskati knjige – odužili podizanjem spomenikâ, muzeja, godišnjim znanstvenim tribinama (Fjodorovskije čtenija), godišnjacima, izložbama, medaljama, poštanskom markom i omotnicom, mapom s razglednicama u boji s motivima iz njegovih izdanja. Pripremaju se kritička izdanja s tekstološkim i lingvističkim ko-

mentarom, faksimilirana izdanja i izrada Rječnika jezika Ivana Fjodorova (Nazor 1988.).

Kako bi Kožičićeva djela bila pristupačnija današnjem čitatelju, akademkinja Nazor predlaže, uz faksimil i glagoljski tekst izdan kritički u latiničnoj transkripciji, ponovna izdanja svakoga od njegovih preostalih djela kao i izdanje njegova Rječnika. Smatra da bi se u Zadru gdje se je rodio, ili u Rijeci gdje je svoja djela pripremao i tiskao, trebao otvoriti memorijalni muzej.

Ovako uzorno, po svim pravilima struke, pripremljenim izdanjem, hrvatska znanstvena i kulturna javnost dobila je na raspolaganje djelo koje će biti dragocjen izvor istraživanja znanstvenicima raznih profila, osobito povjesničarima, crkvenim povjesničarima, jezikoslovcima, tekstolozima, grafičarima i sl. Očekujući objavljivanje neophodne treće knjige komentara treba poželjeti da se što prije ostvare – barem neke – zamisli i prijedlozi priređivačice izdanja kako bi se Hrvatska dostojno odužila svomu kulturnomu velikanu i istinskomu rodoljubu.

IVANA MULC